

DE MOORD OP PATY IN HET KLASLOKAAL

Op 16 oktober 2021 is het een jaar geleden dat de Franse leraar Samuel Paty door een islamitische terrorist werd onthoofd nadat hij in de klas spotprenten had getoond. De wereld reageerde geschokt en leraren in Frankrijk en elders voelden zich bijzonder geraakt. In dit artikel leest u over een onderzoek naar het bespreken van de moord op Samuel Paty in het kader van democratisch burgerschap.

IVA NIEUWENHUIS & MILA BAMMENS

Meteen na de moord op Samuel Paty riep het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Nederlandse docenten op om stil te staan bij deze aanslag en aandacht te besteden aan het belang van vrijheid van meningsuiting in de klas.¹ Een ingewikkelde maar belangrijke taak waar weinig richtlijnen voor waren. Om docenten hierin te ondersteunen stelde TerInfo, een project van de Universiteit Utrecht, een lesbrieftje op met daarin achtergrondmateriaal, historische context en pedagogische handvatten. Afgelopen april hebben we in het kader van dit project onderzoek gedaan naar hoe docenten na de aanslag het gesprek met de klas aangingen. Wat kunnen we van hun ervaringen leren?

MENING

Door de moord op Samuel Paty laaide het gesprek opnieuw op over de grenzen van vrijheid van meningsuiting en botsende waarden in het klaslokaal. Het bespreken van heftige gebeurtenissen in de klas is moeilijk, maar ook noodzakelijk. Het draagt immers bij aan de democratische vorming van leerlingen. Democratische vorming omvat namelijk niet alleen het opdoen van kennis over democratische waarden, maar ook het leren omgaan met conflict, controverse en maatschappelijke spanningen.^{2/3} Door als leraar in de klas ruimte te maken voor open dialogen over controversiële thema's, zoals terrorisme, leren leerlingen open te staan en respect te hebben voor andere meningen, ontwikkelen zij hun communicatieve vaardigheden en oefenen zij met het formuleren van hun mening.

Uit recent onderzoek blijkt echter dat een derde van de docenten terughoudend is met het bespreken van controversiële onderwerpen, en dat de moord op Paty deze terughoudendheid heeft vergroot.⁴ Docenten werden zich door de aanslag nog bewuster van de risico's van het bespreken van controversiële onderwerpen in de klas. Uit ons onderzoek bleek dat docenten na de aanslag behoefte hadden aan betrouwbare, feitelijke informatie en handvatten om zich op hun les voor te bereiden.

LESBRIEF

In die behoefte voorzorg TerInfo door binnen enkele dagen na de aanslag een lesbrieftje op te stellen. Daarin werden handelingsperspectieven en adviezen voor het bespreken van vrijheid van meningsuiting gegeven. Hierbij maakte TerInfo gebruik van een

historisch kader om de aanslag eerst vanuit een vogelperspectief te bekijken, door de grotere lijnen te schetsen en te laten zien wat er eerder al was gebeurd. Dit helpt om een adempauze in te lassen en wij-zijdenken in de klas te voorkomen of onderbreken. Met het materiaal van TerInfo contextualiseerden docenten de aanslag en bespraken ze de democratische basiswaarden met hun leerlingen. Hieronder leggen we uit hoe dit lesmateriaal werd gebruikt en welke dilemma's en aanbevelingen we daaruit kunnen meenemen.

Wat is het lesdoel?

We vroegen vijftien docenten, waarvan dertien afkomstig uit het TerInfo-netwerk, hoe zij hun les over Samuel Paty hebben vormgegeven, en hoe zij in deze les probeerden bij te dragen aan de democratische vorming van hun leerlingen. Negen docenten gaven aan dat er in de klas ruimte moet zijn voor emoties die naar aanleiding van dit soort afschuwelijke gebeurtenissen ontstaan. Zij lieten leerlingen dan ook hun eigen mening geven over de grenzen van vrijheid van meningsuiting, vaak naar aanleiding van voorbeelden van andere spotprenten. Tegelijkertijd gaven tien docenten aan dat het essentieel is om leerlingen van context te voorzien en te leren respectvol met andere meningen om te gaan. Docent Hidde⁵ zei hierover: 'Ik wilde de discussie duiden en echt vanuit de Grondwet aanvliegen; laten zien dat grondrechten kunnen botsen. Er waren ook docenten die zeiden "alles moet gezegd kunnen worden, je moet iedereen in de klas kunnen schofferen". Daar ben ik het niet mee eens. Ik vind het veel belangrijker om de complexiteit te duiden.'

Wetenschappelijke literatuur beaamt dat gesprekken over maatschappelijk gevoelige thema's, zoals terrorisme, het ultieme leermiddel voor democratisch burgerschap zijn.⁶ Zo zorgde de koppeling van vrijheid van meningsuiting en respect voor religie aan de bespreking van de moord op Paty ervoor dat leerlingen de aanslag in een breder maatschappelijk en democratisch kader leerden plaatsen, en vaardigheden ontwikkelden voor het omgaan met conflict in de democratische samenleving.

Wel of niet de spotprent tonen?

Is het verstandig om in de klas spotprenten of heftige beelden van aanslagen te laten zien? Dat was misschien wel de meest relevante en cruciale vraag na de moord op Samuel Paty. De docenten die wij spraken, worstelden dan ook allemaal met die kwestie. In onze lesbrieftjes bespraken we twee verschillende aanpakken:

Bijeenkomst na de moord op Samuel Paty in Parijs, oktober 2020 (foto: Jeanne Menjoulet)

een confronterende aanpak, waarbij de docent de spotprent in de klas toont, of een dialogische aanpak, waarbij de docent de prent niet toont. Bij de dialogische aanpak kan de docent de spotprent bespreken door deze enkel te beschrijven, door leerlingen te vragen om deze zelf op te zoeken, of door historische cartoons of spotprenten te kiezen die minder gevoelig liggen. Zes docenten kozen voor de confronterende aanpak. Zij deden dit met name vanwege de nieuwswaarde en om de discussie te starten. Daarentegen gaven drie van hen aan dat ze de spotprent waarschijnlijk niet zouden hebben getoond als ze leerlingen met een islamitische achtergrond in de klas hadden gehad. Docent Daphne zou in dat geval wel de prent tonen, maar leerlingen de ruimte geven om de klas te verlaten. Hierover zei zij: 'Daarin moet je elkaar respecteren'.

Vier docenten uit ons onderzoek kozen voor een dialogische aanpak. Deze docenten toonden de prent niet om de les toegankelijk en veilig voor hun leerlingen en henzelf te houden: 'Ik kies voor voorzichtigheid, zonder de boodschap uit de weg te gaan'. Zo liet docent Erik spotprenten zien waarin het christendom belachelijk werd gemaakt. Bo liet haar leerlingen in gesprek gaan over een satirisch filmpje van de serie *Rundfunk*, waarin veelvuldig naar Nazi-Duitsland wordt gerefereerd, en toonde een andere spotprent waar ophef over ontstaan was: 'Allemaal heden-daagse voorbeelden waar we nu een beetje om lachen maar daar

kwamen eigenlijk wel heel mooie discussies uit'. Door deze dialogische aanpak haalden de docenten de emotionele angel uit het gesprek en keek de leerling met meer afstand naar de aanslag. Dit maakte het voor leerlingen gemakkelijker om zich empathisch in het perspectief van de ander te verplaatsen, en om neutraal over de rechtsstaat te debatteren.

Wat is mijn rol als docent?

De docenten uit ons onderzoek begonnen hun les met een uiteenzetting van feiten en het vaststellen van de historische en maatschappelijke kaders. Daarna stapten ze af van kennisoverdracht en traden ze op als gespreksleiders die ruimte aan de meningen van leerlingen boden. Zij maakten de regels voor een respectvol gesprek duidelijk en stelden duidelijke grenzen, hetgeen ook volgens de literatuur noodzakelijk is voor een veilig klasklimaat.⁷ Tijdens het gesprek stuurden de docenten slechts bij door kritische vragen te stellen en door naar de argumentatie van leerlingen te vragen. Op deze manier werden leerlingen uitgedaagd om hun eigen mening te formuleren, hun ideeën te evalueren en naar anderen te luisteren. Ook de lesbrieven van TerInfo benadrukten het belang om als docent duidelijke grenzen te stellen over wat wel en niet in een discussie kan worden gezegd en om duidelijk te maken dat discriminatie, opzettelijke beledigingen en generalisaties niet worden getolereerd.

TERINFO

TerInfo is een project van de Universiteit Utrecht om docenten in het primair en voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs te ondersteunen bij het bespreken van terrorisme, politiek geweld en disruptieve gebeurtenissen in de samenleving. TerInfo ontwikkelt artikelen en lesplannen, geeft gastlessen en publiceert lesbrieven naar aanleiding van heftige, actuele gebeurtenissen. Docenten kunnen gratis een account aanvragen via www.ter-info.nl / ter-info@uu.nl.

Hoe bespreek ik andere heftige gebeurtenissen?

Hoewel de ervaringen en aanbevelingen uit dit onderzoek specifiek ingingen op het bespreken van de aanslag op Samuel Paty, kunnen deze inzichten enerzijds TerInfo helpen om het lesmateriaal beter te laten aansluiten bij de wensen van docenten. Anderzijds kunnen docenten deze inzichten gebruiken bij het bespreken van andere heftige gebeurtenissen in de klas. Wilt u daarbij gebruikmaken van de kennisbank, het lesmateriaal en de pedagogische handvatten van TerInfo, dan kunt u een gratis account aanvragen op ter-info.nl. U kunt daar ook terecht voor het aanvragen van gastlessen of voor extra ondersteuning. ♦

Noten

1. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Stilstaan bij moord op Samuel Paty*, Rijksoverheid, 2020, www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/30/stilstaan-bij-moord-op-samuel-paty2.
2. Onderwijsinspectie, 'Toezichtkader actief burgerschap en sociale integratie', in: *Staatscourant* 2006, 128, pp.13-18.
3. E. Sætra, 'Discussing controversial issues in the classroom. Elements of good practice', in: *Scandinavian Journal of Educational Research*, 65 (2021) 2, pp.345-357, <https://doi.org/10.1080/00313831.2019.1705897>.
4. K. Bouma, 'Spanning in de klas: verdwijnen controversiële thema's van het lesrooster?', in: *de Volkskrant*, 3 juni 2021, www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/spanning-in-de-klas-verdwijnen-controversiele-thema-s-van-het-lesrooster~b054d0ef.
5. De namen van de docenten die aan ons onderzoek meededen zijn gefingeerd.
6. D. Gereluk, *Education, extremism and terrorism: What should be taught in citizenship education and why*, A&C Black, London, 2012.
7. J. Tartwijk, P. den Brok, P. I. Veldman & T. Wubbels, T., 'Teachers' practical knowledge about classroom management in multicultural classrooms', in: *Teaching and Teacher Education*, 2009, 25, pp.453-460, <https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.09.005>.

Iva Nieuwenhuis is oud-stagiaire van TerInfo en docent-maatschappijleer-in-opleiding.

Mila Bammens is onderzoekscoördinator bij TerInfo.

MEER LEZEN

VGN Kleio, *De gevolgen van de moord op Samuel Paty*, 3 juni 2021, www.vgnkleio.nl/2021/controversiele-onderwerpen-in-de-les.

Lesbrief TerInfo over bespreken Samuel Paty: www.uu.nl/sites/default/files/Lesbrief%20Samuel%20Paty%202.pdf.